

GERDA VAN WAGENINGEN

Onrustig hart

GROTE LETTER BIBLIOTHEEK
DEVENTER

1

Het was nog donker en heel stil in huis. Metje Huisman draaide zich onrustig om. Vannacht had ze wel tweemaal uit de bedstee gemoeten om gebruik te maken van de po, maar ze hield zichzelf voor dat ze helemaal niet zenuwachtig was. Met een zucht ging ze overeind zitten. Het zou wel bijna tijd zijn om op te staan, dacht ze. Hilly, haar twee jaar jongere zusje met wie ze de bedstee deelde, draaide zich mompelend om in haar slaap. Metje haalde eens diep adem. Ze was inmiddels klaarwakker! Nog even, dan werd hetlichter. Vandaag was immers het begin van een heel nieuw hoofdstuk in hun levens. Niet alleen in dat van haar, maar in die van het hele gezin.

In de afgelopen maanden, sinds het begin van dit jaar, was er net buiten het dorp Oud Beijerland een fabriek gebouwd. Een suikerfabriek, en veel arbeiders uit het dorp vonden daar werk. Haar vader ook en indirect zichzelf eveneens. Ze had een dienstje gekregen als keukenmeid bij een van de drie nieuwe directeuren.

De gebouwen die waren verrezen op de plaats buiten het dorp aan de rivier, waren

nieuw. In de afgelopen tijd waren echter de machines en werktuigen van twee kleine suikerfabrieken uit Brabant overgebracht en in die nieuwe fabrieken geplaatst. Nu was het eind september van het jaar 1902, en binnenkort zou de nieuwe fabriek gaan proefstomen, om te kijken of alles naar wens werkte. De tijd drong. De bieten werden momenteel door de boeren geroid en de traditie wilde dat suikerbieten tijdens de campagne van september tot Kerstmis werden verwerkt tot suiker. Suikerbieten konden nu eenmaal slecht tegen de vorst.

Het was in het dorp nog nooit zo druk en bedrijvig geweest als in de afgelopen maanden. Nu ja, heel misschien een handjevol jaren geleden, toen de rails moest worden aangelegd waarover inmiddels de stoomtrams waren gaan rijden!

De nieuwe fabriek was gebouwd net buiten het dorp, waar ook een tweede haven was gegraven om de fabriek bereikbaar te maken voor vrachtschepen, die er hun ladingen bieten moesten kunnen afleveren. Er was een aftakking gemaakt van de rails, zodat de stoomtram ook naar de fabriek kon rijden met hetzelfde doel. Er waren nieuwe huizen neergezet net

buiten het Zandpad, voor de ervaren arbeiders die uit Brabant meekwamen met hun directeuren. Veel mannen uit hun dorp hadden daar in de afgelopen tijd een boterham aan verdiend. Boeren uit de omtrek hadden weleens gemopperd, want hun landarbeiders werkten ineens liever op de fabriek of in de bouw, omdat ze dan meer konden verdienen. Haar vader eveneens. En vader was zelfs aangenomen om straks in de suikerfabriek te gaan werken. Dat betekende gedurende vier maanden per jaar een vast en goed inkomen. Vader Huisman was een slimme man, die ondanks zijn gebrek aan scholing altijd zijn best had gedaan zijn gezin te eten te geven door hard te werken. Vader hoopte vooruit te kunnen komen en de fabriek bood mannen als hij plotseling onverwachte kansen, die er vroeger niet waren geweest in hun plattelandsdorp. Heel het gezin Huisman hoopte dat de dagen voorgoed voorbij waren dat ze met een lege maag in de bedstee moesten kruipen, omdat er voor het avondbrood niet meer dan een enkele snee roggebrood was geweest, wat natuurlijk niet genoeg was om een hongerige maag te vullen na een lange dag van hard werken. Vaak was dat nog een boterham met tevredenheid geweest ook, niet

eens met suiker of stroop erop, gewoon droog brood omdat er geen margarine meer was, of geen stroopvet.

Metje zat inmiddels overeind en geeuwde nog eens hartgrondig. Daarna stond ze naast de bedstee, omdat ze hoorde hoe haar moeder zuchtend en licht kreunend als altijd uit de bedstee kwam en even later de olielamp aanstak. De vlam brandde slechts laag. Het was schemerig in de woonkeuken van het huis. Moeder liep naar het fornuis om het vuur op te rakelen en haar schaduw was vaag te zien in het flauwe licht. Metje kwam nu eveneens uit de bedstee. Ze verwisselde meteen haar nachtopon voor haar dagse werkgoed en bond het blauwe werkschort voor. Meteen daarna liep ze naar buiten, om hun kleine arbeiderswoning heen, om de luiken open te doen in de ochtendschemering, zodat de lamp niet onnodig hoefde te blijven branden. Ze ging naar de waterpomp die ze met nog drie andere gezinnen moesten delen om haar gezicht en armen te wassen, haastte zich naar het huisje dat eveneens door vier gezinnen gedeeld moest worden en ging huiverend in de kille ochtendmist weer naar binnen. Haar vader was inmiddels ook wakker geworden en mopperde

wat voor zich uit in de andere bedstee, zoals gewoonlijk. Vader kon er 's morgens niet uit komen en er 's avonds niet in. Moeder moest altijd op hem mopperen, maar dat was al zo zolang Metje zich dat kon herinneren. Binnen brandde het fornuis inmiddels al goed door en het vuur begon een aangename warmte te verspreiden in het kleine, kille arbeidershuis. De ketel met water was op het vuur geschoven en het zou niet lang duren eer die ging zingen.

De piepkleine voorkamer van het huis was de zogeheten mooie kamer. Daar stonden een tafel met stoelen eromheen, een gemakkelijke leunstoel voor vader en wat mooie spullen, meestal nog uit de boedel van haar grootouders. Bijna iedereen had een mooie kamer waar ze bijna nooit zaten en waar alleen op zondag werd gestookt en gegeten. Deftige visite als de dominee werden ook in de mooie kamer ontvangen, maar bij arme mensen kwam die niet zo vaak.

Achter de mooie kamer was de veel ruimere keuken met twee bedsteden erin. In de ene bedstee sliepen haar ouders, de andere werd gedeeld door de twee zussen. Gelukkig hadden ze niet, zoals zoveel andere gezinnen, een hele rits kinderen. Haar broers moesten op zolder

slapen. Vooral in de winter was het daar koud en tochtig; op sommige plekken op zolder kon je immers zo door de kieren naar buiten kijken en in een heldere winternacht de sterren zien flonkeren.

Haar moeder keek oplettend op toen Metje haar vlecht losmaakte om haar haren te borstelen. ‘Toe maar,’ mompelde moe, ‘je wilt zeker netjes voor de dag komen?’ Vrouwen droegen allemaal hun lange haar in een knot. Het haar van een vrouw mocht niet afgeknipt worden. De spelden werden voor de nacht uit de knot getrokken, maar het haar bleef doorgaans gevlochten als een vrouw ging slapen. Eens in de paar weken werd een vlecht losgemaakt als het haar gewassen moest worden, meer niet.

Op het fornuis kwam de ketel met water inmiddels aan de kook en niet veel later geurde het lekker naar koffie. De oudere vrouw vlocht het haar van haar oudste dochter. Dat gebeurde soms met harde hand, waardoor bij Metje de tranen in de ogen sprongen als moe trok. Zelf stak ze even later de door de opgerolde vlecht gevormde knot met een paar haarspelden vast in haar nek. Tevreden keek ze in de gebroken spiegel die aan een spijker in het klompenhok hing. Het zat netjes. Zo kon ze

voor de dag komen bij de vrouw van de directeur.

‘Je moet een muts op,’ bromde haar moeder evenwel met een afkeurende blik in haar ogen.

‘Een dienstbodenmutsje, straks, moeder. De gehaakte doordeweekse muts van de klederdracht wordt door steeds minder jonge vrouwen gedragen, dat weet u best.’

‘Niets gedaan,’ bromde haar moeder nors, terwijl ze dikke sneden brood neerlegde, op elk van de zes borden twee sneden, eerlijk verdeeld en niemand kon te veel eten. Alleen vader kreeg drie sneden brood, en nog eens vier dikke sneden mee in zijn stikkezak. Zo heette de katoenen zak waarin alle arbeiders hun middageten mee naar het werk namen, samen met een aarden kruik met koude thee om de dorst te lessen. Soms met suiker in de thee, dat vond vader lekker, maar soms ook niet, want suiker was duur en daar moest spaarzaam mee worden omgegaan. Moeder zou nooit te veel centen uitgeven en iets op laten schrijven, als ze boodschappen nodig had. Dan raakte een mens al te gemakkelijk in de schulden en dat was een schande. Dan maar liever een lege maag of te vaak gestopte sokken, als er geen geld was om wol te kopen om

nieuwe sokken te breien! Sommige mensen tilden er niet zwaar aan om schuld te maken, maar de meeste dorpingen probeerden rond te komen van het geld dat werd verdiend door de man in huis, en meestal was dat niet meer dan een paar gulden in de week. Haar vader verdiende momenteel acht gulden in de week in de fabriek. Vroeger, als los landarbeider, was dat beduidend minder geweest, en waren er vaak weken geweest dat ze moesten rondkomen van vier of vijf gulden, waar niet alleen de huur van moest worden betaald, maar waar ook een heel gezin van moest eten.

Zoals gebruikelijk moesten de kinderen Huisman gaan werken zodra ze de lagere school doorlopen hadden. Haar broers waren met hun vader meegegaan naar het land. Cees was de oudste van de kinderen. Hij was een jaar geleden getrouwd met Antje en woonde in een arbeidershuisje vlak bij de grote boerderij van zijn boer. Hij werkte nog steeds op het land, maar wel als vaste paardenknecht. Toen hij trouwde moesten vader en moeder zijn inkomsten missen, want zoals overal was het gebruikelijk dat werkende kinderen hun loon afdroegen om slechts een zakcentje over te houden. Niettemin kregen gezinnen het een

stuk gemakkelijker als er een paar kinderen oud genoeg waren geworden om ook wat geld in het laatje te brengen!

Huib was haar tweede broer en hij was in de leer bij de timmerman en Izak, de jongste, was pas veertien en werkte als leerling-sigarenmaker in de sigarenfabriek aan de Molendijk. Hilly was dienstbode bij een oudere weduwe in het dorp, die graag wilde dat het meisje bij haar in huis kwam wonen als dienstbode voor dag en nacht, maar Hilly zelf wilde dat niet. Haar mevrouw was vaak ziek en ze was bang dat ze haar ook 's nachts voor van alles en nog wat zou gaan roepen, want het was geen gemakkelijke mevrouw. Hilly had het niet erg naar haar zin en hoopte dat ze een beter dienstje zou kunnen krijgen. Maar de oudere mevrouw betaalde best goed, en moeder wilde daarom dat Hilly bij haar mevrouw zou blijven.

Zelf had Metje eerst gediend bij de vrouw van de smid. Die had het erg gevonden dat Metje wegging, maar ze kon haar niet zo veel betalen als de directeursvrouw van de suikerfabriek en Metje was maar wat blij dat ze dat dienstje kon krijgen in het mooie grote huis dat voor de directeur was gebouwd. Kortgeleden waren de gezinnen van de mensen uit Brabant